

Sebastijan Pregelj

STARODAVNIK

Avtobus

obstane, izstopim, vzamem potovalko, se razgledam: figovci, ciprese, vse je, kot mora biti. Nedaleč je bife; sedem za mizo na terasi, čakam, da pride natakarica, ki me ne spozna in meni je tako zelo prav; malomarno pobriše površino, odnese steklenice in se čez čas vrne s kozarcem cenenega vina, ker boljšega nimajo; takoj plačam, da se ne vrača. Izvlečem cigaretnico, prižgem, naredim požirek, globoko vdihnem: morje, čeprav ga ne vidim in je v resnici daleč. Razgrnem časnik, berem; ko sonce zaide, vem, da je ne bo.

Pred vrati dolgo iščem ključ; stopnice škripajo; v sobi odprem okno, odložim potovalko; slonim, gledam v nebo: mogoče pride jutri; ja, gotovo pride; ni mogla kar tako pozabiti. Se še ni zgodilo. In če je? Potem naj sploh nikoli več ne pride; če je kar tako pozabila, naj več ne zavrti moje telefonske številke, naj mi več ne piše: ene same besede ne več.

Slečem se, ležim na postelji, kadim; misli mi vsake toliko uidejo tja nekam, pa se spet vrnejo: vsakič prinesejo kaj novega. Zaspim.

Ptiči

me zbudijo že navsezgodaj; oblečem se, stečem po stopnicah, pred hišo se za trenutek ustavim in globoko vdihnem: tako dobro, da nimam besed. Povzpnem se na grič, sedem v travo in prižgem cigareto; gledam dol na vas; nič posebnega. Spustim se do bifeja, naročim vino, čakam. Se en kozarec in časnik. Berem, da možnost nove agresije ni izključena. Pristopi možak:

– No, kaj praviš, bo mir ali ga ne bo?

Skomignem, naredim požirek, zložim časnik in ga odrinem na rob mize:

– Če hočeš, ga vzemi.

Zamahne z roko:

– Le kaj mi bo? in odide.

Gledam oblake: mogoče bo dež... ne, poleti v teh krajih ne dežuje. Izpraznim kozarec in se odpravim kaj jaz vem kam. Srečam nekaj ljudi; kasneje sem dolgo sam. Hodim okoli zapuščene hiše; rad bi našel, pa ne vem, kaj; končno sedem na vodnjak in pljunem v dno: nič, izsušen je.

Sonce

postane premočno: vračam se v vas. Spotoma zavijem do kmetije, kjer že vsa leta kupujem vino; čudno: dvorišče je prazno; potrkam: niti glasu; zgrabim kljuko: vrata so zaklenjena. Grem okoli hiše, obstanem: star kmet na vseh štirih, trije sinovi ga brcajo in šibajo; ko me zagledajo, stopi starejši k meni:

– Bil je velik gospod in njegovi psi smo ga zelo ljubili, se obrne in vrne k mlajšima dvema. Še bolj šibajo in brcajo starca, ki kriči:

– Gospod, usmili se izdajalca in krivoprisežnika!

V bifeju naročim pol litra belega; pijem in gledam nekam naprej: moj bog, kaj takšnega še ne; me zanima, kaj se je zgodilo. Pristopi možak:

– No, kaj praviš, bo mir ali ga ne bo?

– Vzemi časnik, notri vse piše.

Se nasloni na mizo:

– Me imaš za norca ali kaj, kakšen časnik? Tu ni nobenega, se obrne in odide.

Natakarica

prinese račun; me prav zanima, če se me res ne spomni, ali pa se noče; dam ji stotaka, pogleda me v oči: nič. Meni je prav.

Ustavim se pri mesarju na koncu vasi; nekaj besed o vremenu izmenjava: ponuja mi klobase, ki so čisto sveže; vzel bi, pa jih nimam kje speči; govori mi o sinu, ki da ga bo poslal študirat; še eno pokadiva, potem odidem. Do pokopališča in naprej. Premišljuje o kmetu in sinovih: ne morem razumeti. In kaj: nisem poklican, da bi razumel, še manj, da bi sodil. Zavijem s poti, preko ograjenih travnikov pridem do borovcev; globoko diham, ker mogoče je sploh zadnjič. Neumnost. Poberem storž, vrnem se na pot, hodim nekam nazaj: vse je že bilo.

Pred hišo sedem na prag, da se takoj za tem okoli vogala primaje možak:

– No, kaj praviš, bo mir ali ga ne bo?

– Prekleto, daj že nehaj! Kdo sploh si, kaj hočeš?

– Kdo sem? Tvoj starodavnik: od zdaj naprej boš ti hodil za menoj.

Sonce

zdrsne čez zvonik, mimo cipres in ga ni; stopim v gostilno, sedem za mizo v kotu; dolgo čakam, da pride natakar, naročim ribe in vino; prižgem cigareto; poslušam starce, ki se pri sosednji mizi pogovarjajo vsemogoče. Eden se obrne k meni:

– Kako dolgo boš ostal?

– Še ne vem: mogoče teden, mogoče dva.

Spet se obrne nazaj:

– Saj sem vam rekel: ostal bo, čaka jo, pa ne ve, da...

Pride natakar, na mizo postavi ribe in vino; takoj plačam. Starci odidejo; nisem slišal, kaj je povedal, prekleto, kar tako ne bom mogel stopiti do njega in ga vprašati; mi gotovo ne bi hotel povedati. Počasi pojem, spijem; eno pokadim, se dvignem in grem. Zunaj se je shladilo, dalo se bo spati.

V sobi še dolgo gledam strop; ne vem, kaj naj si mislim o vsem skupaj.

Terasa

je prazna; po maši se nekaj ljudi ustavi čisto za kratek čas. Čakam: mogoče bo le prišla. Pa je ni. Vidim, da me natakarica vsake toliko pogleda skozi stekleno steno; vedel sem, da me ni pozabila. Ko ji na koncu plačujem, me gleda v oči; nič ne reče.

Na poti dohitim možaka, ogovorim ga:

– Kako si mislil tisto včeraj?

Ne odgovori, zamahne z levico in pospeši korak; dolgo hodim za njim, da vendar obstane in se obrne:

– Še nič ne veš?

– Bi moral kaj vedeti? sem začuden.

– Ko boš vedel vsaj malo, me poišči, tvoj starodavnik sem, takrat ti povem vse; zdaj pa pojdi svojo pot. Srečno.

Sedem pod figovec, gledam ga, kako počasi izgine. Presneto, dosti lažje bi bilo, ko bi vedel, kaj se grejo ti ljudje.

Kmet

priteče po poti, gleda na vse strani, stopi mi za hrbet. Pritečejo še sinovi; najstarejši se razkorači pred menoj:

– Bil je velik gospod in njegovi psi smo ga zelo ljubili, vrne se na stezo, tečejo naprej. Vstanem, hočem oditi, ko se mi pred noge vrže starec:

– Gospod, usmili se izdajalca in krivoprisežnika!

– Povej: kakšen cirkus se greste?!

– Gospod, usmili se me! Bil sem ob tebi, ki si največji med največjimi, in me niso topli. Dovolj, da ostanem s teboj.

Pogledam ga, ves se trese, po bradi se mu cedi slina:

– Dobro, pojdi z menoj.

Vas

je še daleč, ko zaslišim znan glas:

– Bil je velik gospod, ampak tudi veliki gospodje plačajo za svoje grehe!

Zvlečem starca v grm, čisto popraskana sva. Čez čas spet stojiva na poti; čutim, da mi je nekaj ostalo v licu: globoko se je zadrlo. Hodiva: v daljavi se vidi zvonik; stečeva. Pred cerkvijo se ustaviva, tolčem po vseh vratih, pa ni nikogar. Grem za hišo: župnik obira jagode. Pristopim, povem mu, kako in kaj, da takoj odpre hišna vrata in popelje kmeta s seboj.

Odhajam vzdolž vrtnega ograja, ko pred seboj zagledam tri postave; najstarejši pride do mene:

– Bil si v vrtu, zakaj si nisi nabral jagod?

Skomignem, hočem naprej, pa me prime za roko:

– Nič za to; mi gremo v vrt; tudi zate jih bomo nabrali, mi pusti oditi.

Noči

so se zdele prijazne: ležala sva pod zvezdami in mislila nič, včasih še manj; zdaj pa me je kar tako potisnila v nesvet. Vse se mi je zdelo dobro: rad sem iskal metulje v njenih dlaneh, rad sem se dotikal školjk na njeni potemnjeni polti. Drselo je mimo: življenje in vse to. Zjutraj sva prevetrila pernice, da so sanje izpuhtele v dan, odšla vsak svojo pot. Pa sva se vedno znova srečala: vsakič druga človeka; vseeno je bilo dobro. Zdaj mi ne dovoli blizu; vrata med prazne stene so zaprta; nič ni odrinjeno v stran; občutek je, kot bi stal na njenem grobu in vedel, da sploh ni mrtva. Vsako upanje je zaman: moralo se je zgoditi, ker drugače bi se srečevala skozi življenja do konca, živela bi od teh srečanj, živela za sanje, ki bi proti jutru izpuhtele v nebo. Vedel sem, ampak je bilo preveč metuljev v njenih dlaneh, preveč školjk na njeni polti, da bi mogel spregovoriti.

Kozarec

je prazen, natakarcica stoji ob mizi, čaka, da izvlečem bankovec.

– Sem mislila, da ne bo nič, mi reče.

– Kako to misliš? jo pogledam.

– Že dve uri sediš na soncu, tri litre si spil; vsakič, ko sem prišla do tebe, si bleдел o školjkah in metuljih in ženskih telesih. Pojdi domov; v posteljo.

Zarežim se in odidem. Spotoma se ustavim pri mesarju; govori mi o kmetih, ki so, prasci, spet povišali ceno mesa. Ponuja mi vino; res ne morem, že tako se mi vrti in komaj vem, kje sem. Vse bi mu povedal, pa mi gotovo ne bi verjel; rekel bi, da sem pijan, da blebetam. Ampak vse tisto: kmet in sinovi in starodavnik, vendar je čisto res.

Vržem se v posteljo, zaprem oči, vse se vrti: obrazi in slike in besede; potonem.

Dan

gre proti koncu, ko spet stojim na poti. Pridejo ljudje, lopate in krampe nosijo; povejo mi, da so namenjeni v goro kopat zlato; dandanes vsi odhajajo. Nekaj časa hodim z njimi: kar tako, da čas gre. Ko se naveličam, obsedim pod cipreso, prižgem cigareto in gledam za njimi, dokler ne izginejo. Prisede možak:

– No, kaj praviš, bodo našli zlato ali ne?

– Mi je tako zelo: za njih in za zlato.

Skomigne, nekaj časa molči, potem me sune pod rebra:

– Pa ti? Ne bi šel tudi ti v goro za zlatom?

– Ne, ne bi šel.

– Prav: saj ga tudi ni. Ampak kaj bi jim pravil...

Cigareta je pri koncu, pritisnem jo ob steblo in spustim na tla; pogledam možaka: zaspal je. Odidem. Med požgano travo in redkimi cipresami pridem do gostilne; sedem za mizo v kotu; čakam, da pridejo starci, ki se pogovarjajo vse mogoče.

Kmet

se razkorači med vrati; ko me zagleda, stopi predme:

– Gospod Jezus Kristus, neusahljivi vir usmiljenja! Poglej, nezvesta duša se zopet vrača k tebi, da se ti zatoži, ker je spet prelomila svojo besedo in ker ni izpolnila svoje obljube, da noče nikdar več grešiti...

– Dobro. Zdaj pa sedi poleg mene. Kaj boš pil?

– Verjel sem ti, gospod, ti pa si me vrgel psom!

Vrtim cigaretnico, sploh nimam besed, prekleto; in ljudje: kot bi ne bilo nič, kot bi tu pred nami ne blaznel star kmet; kot bi tu pred nami sinovi ne topli svojega očeta. In če ga bodo jutri nabili na križ, bo tudi dobro. Saj, ko bi vedel, kaj je bilo; ljudje pa nočejo spregovoriti. Ne bom vrtal, ker nima smisla; če bi hoteli, bi mi povedali sami; zavel se bom v nevednost in bo. Če se jim bo zazdelo, tudi prav: tu sem.

Gledam naokoli: vsi čakajo, kaj bo. Bi moralo kaj biti?

Ženska

priteče v gostilno, da pred cerkvijo leži raztelesen kmetov sin; vsi planejo; vedeli so, da nekaj bo. Prevračajo stole in mize, gnetejo se okoli vrat, kdo bo prvi; končno s starcem ostaneva sama. Zgrabim ga:

– Pridi, greva pogledat, kaj je.

Vstane in mi sledi. Gruča pred cerkvijo; vsi se zdijo zadovoljni. Stopim mednje:

– Je kdo poklical župnika?

– Zelo bi ga razjezili, če bi zdaj prišli ponj. Se vidi, da si tujec; ti bi kar.

Vrнем se k starcu; gleda me, kot bi se ne poznala; hoče oditi, komaj ga zadržim. Ves čas mi govori, da ga doma čakajo otroci, da mora iti, da ga res ne zanima, kaj se greje vsi ti ljudje. Potem več ne spregovori. Vaščani gledajo zdaj telo, zdaj kmeta; hihitajo se, suvajo, šepetajo; nič mi ni jasno. Nenadoma vse utihne; stopim na prste, kaj je. Vidim: odprla so se vrata.

Župnik

stoji na pragu, dolgo molči, da vendar spregovori zbrani množici:

– Odpusti nam naše grehe, bodi nam milostljiv v življenju in smrti. Varuj to noč naše starše, brate, prijatelje in sovražnike. Večja je tvoja usmiljenost kakor naši grehi, katerih se kesamo iz globočine srca, in se vrne v hišo.

Ljudje nekaj časa zmedeno čakajo, kaj bo, potem nekdo vzklikne:

– Morilec mora biti kaznovan!

– Beživa, porinem kmeta; tečeva in jim komaj uideva. Nekje med borovci se ustaviva, zlekнем se in prižgem cigareto. Starec stoji pred menoj in me gleda, kot bi ničesar ne razumel.

– Nikar me tako ne glej! Govori, prekleto, govori!

Po licu mu zdrсне solza; gleda v nebo, pa v tla; gleda mene, pa nekam naprej. Sede, globoko diha, spet vstane; hodi okoli drevesa, briše si obraz. Rad bi odšel: nimam kam, tudi ga ne morem kar tako pustiti.

Natakarica

me sprašuje, kaj je bilo tisto včeraj; vrtim cigaretnico, gledam dol; kaj bi ji pravil, še sam ne vem. Novo steklenico mi prinese, ker je terasa prazna, prisede; ponudim ji cigareto, prižgeva. Razgrnem časnik, prelistam; nič. Odrinem ga na rob mize, da pristopi možak:

– No, kaj praviš, bo kmet kaznoval sinove, ker so ga topli?

Dvigнем pogled, hočem mu reči, da je..., pa mi postane vroče: da le ni prepozno! Skočim, tečem: mimo cerkve, mimo mesarije do kmetije; vrata so zaklenjena, grem okoli hiše: nikogar ni. Dlan na rami, skoraj zakričim, obrnem se: star kmet. Mi reče:

– Ostal sem brez otrok. Pomorili so mi jih.

– Ampak kdo?!

– Kaj jaz vem. Našel sem jih za hišo, raztelesene vse tri. Ravno sem jih zagrebel. Ti ne veš, kako zelo žalosten sem, si obriše potno čelo in pljune vstran.

Terasa

je še prazna, ko se vrnem; sedem, pride natakaraica:

– Kaj je bilo?

– Nič, zamahnem z roko, prinesi mi kozarec belega.

– Pridi, kasneje boš pil; nekdo te čaka notri.

Vstanem, grem za njo, med vrati ostrmim:

– Ti si prišla?

– Vrnila sem se. Sploh ne grem več năzaj, nikoli; ne veš, kako grozno je bilo.

– Zdaj je prepozno. Odhajam. Nič ni, kot je bilo. Postal sem tujec, razumeš?

– Ne odhajaj, drugod je še slabše.

– Ne zdržim več, oprosti, prepozno je: nič se ne da spremeniti, nič popraviti; ne morem ostati. Nočem te več videti, se obrnem in izginem med kamnitimi hišami. Dolgo hodim, pridem med borovce, sedem na ograjo.

Življenje

sploh ni bilo slabo; vseeno se mora končati, ker tako ne gre naprej; k vragu njeni metulji in školjke; ne bo me pregovorila. Ko so rože cvetele, sem ji nabiral šopke, smejala se je in me grizla; zdaj rože več ne cvetijo in je vse skupaj spomin in še manj. Vrnila se je: ker ji ni bilo všeč, bom dober tudi jaz. Zmotila se je: sploh mi ni do nje.

Kmeta pa moram še videti; ne morem ga pustiti psom in oditi, kot bi ne bilo nič. Kaj dosti mu gotovo ne bom pomagal, vsaj poskusim lahko: beseda, dve, mogoče bo kaj. Ker v resnici je vedno lahko slabše. Samo kje naj ga iščem?

Hodim med vinogradi in ograjenimi travniki: enega samega človeka ne srečam, da bi ga povprašal. Misli mi begajo vsepovsod; sonce je tako zelo močno; vrti se mi. Obstanem, gledam naprej in nazaj: samo požgane bilke so in ptič na nebu.

Pridem do koče, spredaj stoji ženska, ko me zagleda, steče not in zapre vrata. Pljunem, obrišem si obraz.

Župnik

pred menoj, ponudi mi vode; pijem, da ni konca.

– Kam si namenjen, sin moj?

– Kmeta iščem, moram ga najti, preden se vrnem v mesto.

– Tudi jaz ga iščem. Bil sem zgoraj pri malikovalnici: ni ga. Ne vem, kje bi ga sploh še lahko iskal. Čudni ljudje so.

Prižgem cigareto, globoko potegnem:

– In njegovi sinovi, kam so izginili?

Zgrabi me za srajco, pogleda naravnost v oči:

– Pozabi njegove sinove; nikoli več jih ne omenjaj. Ni jih.

Poberem cigareto, ki mi je padla na tla, gledam župnika: bolje, da ne sprašujem preveč. Ni varno.

– Skupaj ga bova poiskala, me potegne za rokav, ti sam si še bolj izgubljen kot jaz. Vem: zdi se ti, kje bi lahko bil. Greva, sin moj, vse bo dobro, če mi boš kazal pravo pot; če pa mi misliš lagati in prikrivati, raje povej takoj: ne maram izdajalcev in krivoprisežnikov.

Noč

je: hodiva v hrib; komaj še diham: dovolj mi je kmeta in župnika in vsega. Kolnem. Ustaviva se, ves moker sem, on pa tudi. Nasmehne se:

– Greh je preklinjati, sin moj.

– Nisem tvoj sin; vseeno mi je. In še kaj drugega: dopoldne si bil pri ženski. Priznaj!

– Priznam. In kaj, me zgrabi za vrat in potegne k sebi, da čutim sapo na čelu, menda ne boš raztrobil?

Odkimam, ker sploh nima smisla karkoli začeti.

– Na, pij, mi porine steklenico, da ne boš rekel...

Sedem v travo, kako zelo mi je. Vedno se moram zaplesti, kot bi enega samega dneva ne mogel preživeti v miru. Pljunem, pogledam navzgor, smeje se mi:

– Pot te je zdelala. Ha, ha, šele začelo se je. Ti ne veš, kaj vse te še čaka!

Življenje, sin moj, življenje!

– Kolikokrat ti bom še rekel, da me ne kliči tako?!

Smeje se mi, prekleto, smeje se mi!

Postava

od nekod, župnik stopi korak naprej; dvignem se, me zanima, kdo je. Presneto, je vendar stari kmet; ja, on je!

– Iščeva te, prekleti krivoprišežnik! kriči župnik, od jutra, ker mi še nekaj dolguješ! Si mar pozabil, kako sva se zmenila?! Stopi bliže, da te vidim v oči! Poglej me, lažnivec!

Ko je kmet čisto blizu, ga zgrabi in vrže na tla:

– Kako sva se zmenila, kaj?!

Stopim korak nazaj; nisem prepričan, da sploh lahko kaj. Gledam zdaj enega zdaj drugega; besede se dvigajo v noč, udarci, kriki; ne vem, kaj naj. Ker nekaj je gotovo: vsi so. Ne, ne smem pasti v igro: čisto brezizhodna je, sicer ne bi bilo sredi noči nikogar vrh hriba. Čez čas se privleče starec:

– Prav, da me je.

Jutro

me odreši; vrnem se v vas. Počasi stopam med hišami, obsedim na terasi; natakara mi prinese kozarec vina in časnik. Berem, da dogovor spoštujeta obe strani. Pristopi možak:

– No, kaj praviš, bo mir ali ga ne bo?

Zamahnem:

– Pusti to. V tej vasi nikoli. Šele začelo se je.

– Naj ti povem od začetka?

– Ne, sploh me ne zanima. Odšel bom: danes ali jutri; ne bom se vrnil. Saj vidiš, kako je: svojim sem postal tujec. Ni prostora za tistega, ki noče vloge.

– Hotel sem ti povedati: že na začetku, pa se ti ni zdelo, da bi me poslušal.

Skomignem:

– Takšen sem. In sploh: kaj mi mar. Saj ti pravim: odhajam.

– Jaz pa iz te vasi sploh ne morem, ker sem starodavnik.

– Vem, prikimam, ostal boš tu in vse tvoje skrivnosti, do katerih mi ni; ostal boš tu z vsemi angelskimi čednostmi in satanskimi talenti, ki jih imaš.

Vas

je zbuena: vsepolno ljudi na trgu in povsod. V gostilni naročim vino in ribe; poslušam starce, ki se pri sosednji mizi pogovarjajo vsemogoče. Jem, pijem, gledam na vse strani, pa ni človeka, ki bi ga poznal. Kadim: še malo in me ne bo. Čudno: reči zbogom za vse življenje. Saj ni bilo slabo, ker vedno je lahko slabše. Rad sem imel figovce in ciprese in bilke, rad sem imel vonj morja in ograjenih travnikov. Vstanem, plačam, grem vzdolž kamnitih hiš; stopnice škripajo; v sobi napolnim potovalko, zaprem okno; vrnem se na dvorišče. Ključ spustim v vodnjak; počasi stopam proti postaji: avtobus je opoldne. Spotoma zavijem do mesarije: zaprta je. In nič. Obsedim na terasi; natakara mi prinese kozarec in časnik, gleda nekam naprej, kot bi se ne poznala. Takoj plačam. Prižgem cigareto, globoko potegnem: zdi se mi dobro. Berem, da je dogovorjen umik preostanka tujih sil z našega ozemlja. Točno opoldne pripelje avtobus; zložim časnik in ga odrinem na rob mize; vstanem, na postaji se obrnem: vse je, kot mora biti: hiše in cerkev in drevje. Povzpnem se, sedem; avtobus spelje, pogledam skozi okno: starodavnik; dvigne roko in mi pomaha.